

Foregående Skanderborg Amt

IV. Aakiæramt.

Aakiæramt ligger ved Søekanten imellem Aarhus og Horsens; det grændser mod Norden til Havreballegaardsamt, mod Vesten til Skanderborgamt, mod Sønden til Horsensfiord, og mod Østen til det store Belt.

Aakiæramt er annekteret med Skanderborgamt under een Amtmand, saa og under een Amtsforvalter, som holder den kongelige Amtstue for begge Amterne i Skanderborg. Med frit og ufrit Hartkorn af Ager og Eng, Skov- og Mølleskyld, Konge- og Kirketiende, bestaaer Aakiæramt af 3600 Tdr., men det kontribuerende Hartkorn for sig selv er 2500 Tdr. Amtet har sit Navn af det gamle Slot Aakiær i Fallingsogn.

Udi Amtet findes gode Skove, og nogle skønne Aær, som drive syv Vandmøller. Ved Strandkanten falder skøn Strandfisk, saasom Aal, Torsk etc. Udi dette Amt ligger ingen Kiøbstæd. Aakiæramt bestaaer ikkun af et eeneste Herred, som er

Hadsherred.

Hadsherred kaldes i gamle Brevskaber Hartsherred, og grændser mod Norden til Ningherred, mod Østen og Sønden til det store Belt, mod Vesten til Hielmsløv- og Voorherreder. Dette Herred

indbefatter sexten Landsbykirkesogne, hvilke ere: 1) Torrildsogn; 2) Vedsletherred; 3) Gosmersogn; 4) Hallingsogn; 5) Gyllingsogn; 6) Hundslundsogn; 7) Oddersogn; 8) Tvenstrupsogn; 9) Ørtingsogn; 10) Fallingsogn; 11) Randlevsogn; 12) Bieragersogn; 13) Saxildsogn; 14) Nølevsogn; 15) Alrøessgn; 16) Ændelavesogn.

Vi merke nu hvert Sogn især, nemlig.

1) **Torrildsogn** er kun et lidet Sogn, og bestaaer af Tørrildbye; Krogstrupgaarde; Fensholtbye.

2) **Vedsletsogn** er Annexet til Torrildkirke, men ligger i Voorherred paa Skanderborgamt, hvor det findes anført ved No. 16. foran, Pag. 702.

3) **Gosmersogn**, hvis Kirke er prydet med et Orgelværk, og ved Kirken er et Hospital, stiftet Aar 1756 til 8 Fattige, som nyde ugentlig hver to Mark. Til Sognet hører: Gosmerbye; Smederupbye; Fensteenbye; Dybvad, en Herregaard, beliggende meget siidt, næsten omgivet med Vand og Moradser; dens frie Hovedgaardstaxt er 10 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb., Bøndergods 254 Tdr., Kongetiender 33 Tdr. 6 Skpr., Kirketiender 88 Tdr. 6 Skpr. Giersdorflund, en Herregaard, som tilligemed Ratlovsdal er oprettet til et uadskilt Stamhuus. Til Gaarden er ypperlig Skov, hvori sees Rudera af en gammel Bygning, som meenes at være kaldet Bjørnkierslot. Paa Gaarden staldes Øxne; dens frie Hovedgaardstaxt er 46 Tdr. 6 Skpr. 2 Fkr., Skovskyld 1 Td. 1 Skp. 1 Fkr., Bøndergods 300 Tdr., Kongetiender 38 Tdr. 2 Skpr. 3 1/? Fkr., Kirketiender 89 Tdr. 4 Skpr. Lemestrupbye; en Deel af Sødebye, men de øvrige fire Gaarde ligge i Gyllingsogn.

4) **Hallingsogn** er Annexet til Gosmerkirke. Dertil hører: Hallingbye; Spøtterupbye.

5) **Gyllingsogn** ligger ved Søekanten. Dertil hører: Gyllingbye, som bestaaer af 26 Gaarde og nogle Huse; ved Byen ligger en stor Skov, kaldet Gyldennæs, hvor der i Krigens Tid ved Indløbet til Horsensfiord har været opkastet en Skandse med plantede Kanoner, for at bevare Horsens fra Brandskibes Indseiling. Her er ogsaa fra Havet inddiget en stor Eng, hvor Gyllingmænd kan avle 3 til 4 hundrede Læs Høe. Leerdrupbye har 8 og en halv Gaard; Sødebye, saaledes kaldet, fordi den ligger tæt ved Søen; fire Gaarde af denne Bye høre til dette Sogn, thi de øvrige høre til Gosmersogn.

6) **Hundslundsogn**. Dertil hører: Hundslundby; Torupby; Skabling; Svinballe; Oudrup; Kiersgaard; Tendrup; Trustrupby; Hardrupby; Oldrupby; Søderupgaard; Sønderupby; Glibemølle. Hundslunds anseelige Kirke ligger midt i Sognet, er omgivet med sine tolv Torper eller smaa Byer, og forbi den ligger meget høit, saa have de Seilende i Søen den til et Sømærke, at gjøre deres Bestik efter. Paa Marken findes tre Steenaltere, som gamle Folk kalde Jynaltere. Til dette Sogn har i ældre Tider været en Annexkirke i den Bye Søderup; men samme Kirke er for længe siden afbrudt, dog kan man endnu see dens Rudera, og Kirkegaarden er nu Pløieland.

7) **Oddersogn**, i hvis Kirke, som er prydet med et Orgelværk, sees et anseeligt Epitaphium af Marmor, opsat over Admiral Jens Rodsteen. Til Sognet hører: Odderby; Ondrupby; Fillerupby; Balleby; Snerildby; Nederfillerupmølle; Overfillerupmølle; Mosholtby; Rodsteenseie, en Herregaard, som er i forrige Aarhundrede oprettet af en ufrie Gaard og en nedbrudt Bondeby, kaldet Hovedstrup, men fik Aar 1681 det nye Navn Rodsteenseie, efter Admiral Rodsteen, som lod Gaarden opbygge. Dens frie Hovedgaardstaxt er 41 Tdr. 7 Skpr. 2 Fkr., Skovskyld 1 Td. 6 Skpr. 2 Alb., Bøndergods 259 Tdr., Kongetiender 39 Tdr., Kirketiender 51 Tdr. 1 Skp. Ratlovsdal, en Herregaard, hvis gamle Navn har været. Loverstrup eller Lovstrup, efter en afbrudt Bondeby, kaldet Lauerstrup, af hvis Marker denne oprettede Herregaards Hovmarker ere indrettede; men Aar 1674 blev Gaardens Navn forandret og kaldet Ratlovsdal, efter Hovmester Gregorius Ratlov, som da eiede den; paa Gaarden holdes Staldøxen; denne Herregaard er tilligemed Gersdorfslund i Gosmersogn oprettet til et Stamhuus. Gaardens frie Hovedgaardstaxt er 23 Tdr. 1 Alb., Skovskyld 1 Td. 6 Skpr. 2 Alb., Bøndergods 275 Tdr. Kongetiender 48 Tdr. 8/9 Fkr., Kirketiender 35 Tdr. 2 Skpr. Paa Odderkirkegaard ligger den Kiæmpe Bathis begravet, og paa hans Grav ligger en rundrygget Kampesteen, to Alen lang; Laagen ind til Kirkegaarden kaldes endnu af alle Sognemændene efter ham Bathislaage.

8) **Tvenstrupsgn** er Annexet til Odderkirke. Dertil hører Tvenstrupby og Sorbekby. Denne Kirke skulde have været nedbrudt, og Sognemændene skulde have gaaet til Odderkirke, som derfor blev ved Tilbygning gjort til en Korskirke

for at rumme begge Meenighederne; men de udvirkede ved Admiral Rodsteen at beholde deres Kirke, imod at de vilde selv vedligeholde den, og dog alligevel svare deres Kirketiende; derved er det siden blevet, og endskiønt Kirken er annulleret i Kanzelliet, og Præsten kaldes allene til Oddersogn, saa prædiker han dog i begge Kirker.

9) **Ørtingsogn** bestaaer allene af Ørtingbye. Paa Marken ligger et Sted, kaldet Tingstætten, hvor fordum er holdt Ting under aaben Himmel.

10) **Fallingsogn** (Hvis Kirke fordum har været Slotskirke til Aakierslot, og er meget anseelig) er nu Annex til Ørtingkirke; thi i fordum Tid har Falling- og Hallingsogn været annekterede, men Aar 1655 befalede Kong Friderik den Tredie, at Fallingkirke skulde herefter for mere Beqvemmeligheds Skyld være Annex til Ørtingkirke, og Hallingkirke skulde herefter være Annex til Gosmerkirke. Til dette Sogn hører: Fallingbye; Amstrupbye; Olstrupbye; Halkierbye; Brendbyegaard; Aakier, en Herregaard, som i fordum Tid har tilhørt de katholske Bisper i Aarhus, men ved Reformationen blev den sekulariseret og hiemfaldt til Kongen og Kronen, hvorpaa den blev giort til et kongeligt Slot og Lehn, hvor Lehnsmanden residerede, og Lehnet eller siden Amtet blev efter Slottet kaldet Aakiersamt. Efter Souverainitæten blev denne vigtige Herregaard solgt til privat Eiendom; dens frie Hovedgaardstaxt er 64 Tdr. 1 Skp. 3 Fkr., Skovskyld 6 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr. 2 Alb., Mølleskyld 5 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr., Bøndergods 481 Tdr., Kongetiender 50 Tdr. 2 5/6 Fkr., Kirketiender 81 Tdr. 6 Skpr. Strax uden for Aakier ved det rindende Vand skal den bekiendte Svend Felding have boet. Over samme Vand er en Broe, som endnu kaldes Svend Feldings Broe; strax ved denne Broe sees endnu Rudera af hans Hestestald, hvorigiennem Bekken skal have løbet. Denne Svend Felding skal være født i Fallingbye. (Læs Andr. Velleii Kiæmpeviser).

11) **Randlevsogn** bestaaer allene af Randlevbye.

12) **Biergagersogn** er Annexet til Randlevsogn. Dertil hører: Biergagerbye; Dyngbye, en meget stor Bye; Hylkenbye; Bovelstrupbye; Rørtbye.

13) **Saxildsogn**. Dertil hører: Saxildbye; Rudbye; Kysingbye. Neden for Kysingbye er en bekiendt liden men sikker Havn, kaldet Norsminde, hvor Søefarende i haardt Veir søge ind at berge sig; denne lille Havn ligger næsten

to Mile fra Aarhus, og gjør Skiellet imellem Haureballegaards- og Aakieramter. Man finder, at denne lille Havn har endogsaa Aar 1292 været Søfarende paa den Tid bekiendt at løbe ind i.

14) **Nølevsogn** er Annexet til Saxildsogn. Dertil hører: Nølevbye; Assendrupbye.

15) **Alrøesogn** bestaaer af den Øe Alrøe, som udgiør eet Kirkesogn for sig selv, har sin egen Kirke og Sognepræst. Denne Øe er aflang og ligger i Indløbet af Horsensfiord; næsten tre Fierdingvei ude i Fiorden fra det faste Land; dog kan man køre derud til, naar Floden gaaer ud. Denne Øe bestaaer ikkun af en eeneste Bye, Alrøebye kaldet, som har 19 Gaarde, foruden Præstegaarden; ellers er Øen i fordum Tid indeelt i tre Holme, som kaldes Over-, Mellem- og Nederholmen. Paa Øen er lidet Skov og Tiørne, som voxer i Byesmose, hvoraf hver Gaard har sin visse Part at hugge paa, Man mener, at Øen har sit Navn af Kong Hiarnes Dronning Alruna eller Alrame, som her ligger begravet i en stor Gravhøy, der er 40 Alen lang og 12 Alen breed, besat omkring med store Stene. (See Wormii Antiquit. in Additam. Pag. 6).

16) **Ændelavesogn** bestaaer af den Øe Ændelave, hvis Navn ogsaa skrives Ændelauge, som udgiør eet Kirkesogn for sig selv, og har sin egen Kirke og Sognepræst. Denne Øe ligger i det store Belt, to Mile fra det faste Land eller fra Steensballegaard i Hadsherred, hvorunder den nu hører. Denne Øe er en Miil lang, men ganske smal, og af Skikkelse krum eller bugtet, som en bøiet Arm. Paa Øen er kun een Bye, kaldet Ændelavebye, beliggende i Bugten, bestaaende af 41 Avlsgaarde, nemlig 37 Gaarde og 4 Huse, tilligemed en Veirmølle strax uden for Byen. Ellers er Landet deelt i tre Marker, som ere Norder-, Vester- og Søndermarken; i den sidstnævnte Mark er en smuk Skov af Eeg og Bøg. Paa Landet falder skiøn Jagt af Daadyr, Harer og Fuglevildt, hvorudover her er opbyggt en Lystgaard, kaldet Ædelskolm, hvor Herskabet fra Steensballegaard opholder sig, naar de besøge Landet; men ellers beboes samme Lystgaard af en Forpagter, som svarer af Stedets Avling de kongelige Skatter og Landgilde til Herskabet, ligesom de øvrige Bønder. Ved denne Øe falder got Strandfiskerie af alle Slags Strandfisk.

17) **Hvilstedsogn** er Annexet til Astrupkirke, som ligger i Ningherred paa Haureballegaards Amt. Til dette Sogn hører: Hvilstedbye; Onstedbye; Røigaard; Kiergaard; Kanne, en Herregaard, hvis Navn Nogle skrive Kanegaard; denne Gaard er frie, men ukomplet; dens frie Hovedgaardstaxt er 15 Tdr. 6 Skpr. 3 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 1 Td. 6 Skpr. 2 Alb., Bøndergods 173 Tdr., Kongetiender 22 Tdr. 3 Skpr., Kirketiender 22 Tdr. 3 Skpr.

Efterfølgende Kalløeamt.

Kilde: Nicolay Jonge,

Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.

Kiøbenhavn 1777

Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store Helliggieststrædet No. 150

Side 710 – 715.